

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

עצרת תהיה לכם

הלכה

לימוד תורה בהרהור

פרשת במדבר תשפ"ה

שנה כ"ו - קובץ כ"א [תתקט"ז]

יד"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת במדבר

לימוד תורה בהרהור

א

אם מקיים מצות ת"ת בהרהור בד"ת

כתב השלחן ערוך (או"ח סי' מ"ז ס"ד) דהמהרהר בדברי תורה פטור מברכת התורה, ובביאור הגר"א (ס"ק ב') חלק עליו, ותמה דהלא מקרא מלא דבר הכתוב "והגית בו יומם ולילה", ולשון זה כונתו להרהור הלב, כמו שנאמר "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי", וא"כ פשוט דבהרהור מקיים מצות ת"ת וחייב לברך.

ולכאורה נראה שנחלקו הבית יוסף והגר"א אם מקיים מצות ת"ת בהרהור או רק בדיבור, ודעת הב"י דבהרהור אינו מקיים מצות ת"ת, ולפיכך פטור מלברך, וע"ז חולק הגר"א וס"ל דכיון דמקיים מצוה בהרהור בדין הוא שיברך.

והרב בשו"ע הרב (הלכות ת"ת פ"ב סי"ב) כתב לחלק בזה בין חלקי הלימוד ואופניו, וחידש דאף דבודאי מקיים מצוה במחשבת התורה בחלק העיוני שבו, דהלא בלי עמל השכל ועיון הלב אינו מבין כלל את מה שהוא לומד, וא"כ פשוט דבהרהור זה מקיים הוא מצות ת"ת, אבל בגופי תורה דהיינו מקראי הקודש ודברי חז"ל וכדומה, אינו יוצא ידי חובתו אא"כ הוא מוציא בפיו, או שומע מפי אחרים, ככל מצוות שבדיבור, ולכאורה זה דעת הבית יוסף דבהרהור אינו מברך ברכת התורה.

אמנם לפי"ז עדיין קשה, דעל הרהור בחלק העיוני יהיה חיוב לברך בה"ת, ומלשון השו"ע משמע דלעולם אינו חייב לברך על הרהור, ובמק"א ביארתי מה שנראה יותר בהבנת שיטת הבית יוסף (מנחת אשר על ת"ת סי' ו') עי"ש, אך מ"מ מבואר דנחלקו הגר"א והרב בעל התניא במצות ת"ת, אם הוי כמצוות שבדיבור, וצריך להוציא בשפתיו את מה דאפשר, כשיטת בעל התניא, או דעיקר המצוה היא בהרהור, כמ"ש והגית בו.

לימוד תורה בהרהור

ב

ה' מקורות בנידון זה

ולכאורה יש לדון בזה מכמה מקורות בדברי הגמ' והראשונים, להראות פנים מסבירות לכאן ולכאן.

א. הנה בברכות (ט"ו ע"ב) איתא:

"אמר רב יוסף מחלוקת [אם צריך להשמיע לאזניו או לא] בקר"ש דכתיב שמע ישראל, אבל בשאר מצות דברי הכל יצא [אף אם לא השמיע לאזנו], והכתיב הסכת ושמע ישראל, ההוא בדברי תורה כתיב".

ומבואר לכאורה, דבת"ת לא רק דבעינן דיבור, אלא לדברי הכל בעינן נמי שישמיע לאזניו, ואינו מקיים מצוה בהרהור בלבד, ולא כשיטת הגר"א, ובאמת כתב בפני יהושע שם דבת"ת בעינן שיוציא בשפתיו וישמיע לאזניו (וכיו"ב כ' מהרש"ם בדעת תורה סי' מ"ז ס"ד), אך זה חידוש עצום שלא מצינו בשום מקום, ובעירובין (נ"ג ע"ב) מצינו רק דאמר שמואל חיים הם למוציאיהם בפה, אבל לא מצינו שצריך להשמיע לאזנו כדי לקיים מצות ת"ת. ומה מאד שמחתי בראותי בשיטה מקובצת שם שכתב "כלומר לא בא להשמעת האוזן, אלא לכונת הלב לשינון", ומבואר בדבריו דמאחר דבד"ת כתיב, אין כונת הפסוק לשמיעת אזנים כלל, אלא לשמיעת הלב והבנתו, והדברים מפורשים יותר בדברי הריטב"א שם "כלומר לא בא להשמעת האוזן אלא לכונת הלב לשינון, והיינו בהרהור אעפ"י שאינו מוציא בשפתיו", הרי דס"ל כהבנת הגר"א דבת"ת לא צריך דיבור כלל, אלא עיקרו בהרהור הלב.

ב. במס' אבות (פ"ג משנה ב') איתא:

"מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר, שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו".

וכתב רש"י, "כלומר שהוא מחשב בדברי תורה, כי נטל עליו שכר על אותו העסק", הרי דהמחשב בד"ת מקבל שכר. ויתירא מזו כתב שם רבינו יונה:

לימוד תורה בהרהור

"ר"ל שיושב ומחשב בתורה, כי על המחשבה נותנין שכר כמו על העוסק בדיבור, שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו, כי השותק ומחשב בתורה, כאילו נטל עליו עול התורה בהגיון".

הרי דהמחשב ומהרהר בתורה, הרי הוא כאילו עוסק בה בדיבור ממש, וזה מקור גדול לשיטת הגר"א. אמנם לכאורה יש לתמוה, מה ראו לפרש כך את דברי המשנה, ומהי"ת לחדש שכונתה לחדש דהמהרהר כמדבר, ולכאורה לא באו אלא לומר דאפילו אחד שעוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר.

ונראה ברור, דכל הרבותא דאפילו אחד שעוסק בתורה הקב"ה קובע לו שכר, אינו אלא משום שדרכו של אדם כשהוא לומד לבדו, שאינו מוציא ד"ת בפיו אלא מהרהר בלבו, דאין דרכו של אדם לדבר אל עצמו, ולכן הו"א שאין לו שכר, דאל"כ תמוה ביותר, מה בין שנים שעוסקין בתורה לאחד, והלא אף בשנים כל אחד נושא אלומות שכרו לבדו, וע"כ דבשנים שלומדים מדברים הם זל"ז משא"כ באחד, ולזה הביא מהא דישב בדד וידום וכו', דגם המהרהר מקבל שכר, ודו"ק כי אמת הוא.

ואמנם עיי"ש ברבינו יונה שהביא אח"כ את פירוש הרמ"ה לאפוקי מזה, וגם הרמב"ם מפרש דאיירי בדיבור אלא שהוא דיבור חלוש, ועיי"ש ברשב"ץ שכ' בדעתו דאכן בשתיקה אין לו שכר, ושכן דעת הרמ"ה, ושרבינו יונה חולק, וכפי שנתבאר.

ג. בספר יראים (מצוה כ"ז) כתב דבכלל תרי"ג מצוות התורה, נמנית מצות "ושמתם את דברי אלה על לבבכם", "פירשו שימה, שיזכור ד"ת וישימם על ליבו תמיד, ויהגה בהם בלבבו, וכל שעה ושעה שחושב אדם בדברי תורה וחושב בלבו, מקיים מצות ושמתם", הרי דבהרהור בדברי תורה יש בה מצות עשה בפני עצמה [אמנם הכוונה כאן לעיון התורה, שבו מודה הגר"ז דמקיים בו מצוה בהרהור הלב כנ"ל].

ד. במסכת חגיגה (ג' ע"א) מסופר על שני אילמים שהיו יושבים בבית מדרשו של רבי, ומנידים שראשם ומניעים שפתותיהם, והתפלל עליהם רבי ונרפאו, ונמצא שהיו בקיאים בהלכות וספרא וספרי ובכל התלמוד, אמר מר זוטרא, קרי ביה "למען ילמדו", ודנו שם בסוגיה אם אילם חייב בראיה, דאפשר דבעינן שיהיה יכול ללמד אחרים, דלמען ילמדו קרינן ביה עיי"ש, ומכל מקום מבואר שם דאילם הלומד תורה קרינן ביה "למען ילמדו", ואם כן מסתבר שהוא בכלל ולמדתם ודו"ק בזה.

לימוד תורה בהרהור

ה. בשלחן ערוך (או"ח תקנ"ד ס"ג) מביא המחבר יש מי שאוסר להרהר בדברי תורה בתשעה באב, ומקורו בס' האגור (סי' תתמ"ז) בשם מהר"י מולין (שו"ת מהרי"ל סי' ר"א), אך אין מזה ראייה לענינינו, ואין שום הכרח שתלוי אם יש מצות תלמוד תורה בהרהור, דבאמת אין האיסור ללמוד תורה בתשעה באב משום מצות תלמוד תורה, דהרי מותר ללמוד דברים שיש בהם צער, וכל האיסור הוא משום שמחת הלימוד, דפקודי ה' ישרים משמחי לב, ובזה כתבו הפוסקים די"ל שאסרו חכמים מלבד הלימוד בפה אף את ההרהור, ואפשר שדנו עוד אם אסרו גם לימוד שאינו ניכר, ואין היכר לשמחתו, דהרי לא אסרו את שמחת הלב בתשעה באב, אלא מעשה של שמחה, ואפשר עוד שלא אסרו הרהור בדברי תורה, דהוי גזרה שרבים אין יכולים לעמוד בו, ומכל מקום נראה דאין מזה ראייה כלל למה שנחלקו, אם יוצא ידי חובתו בתלמוד תורה בהרהור הלב.

אך באמת נראה דכו"ע מודי דיש מצוות תלמוד תורה אף בהרהור הלב, ואין מצות ת"ת מצוה שבדיבור כלל, ושיטת הבית יוסף שאינו מברך ברכת התורה על ההרהור טעם אחר יש בה, ויש לפרש בכמה דרכים, ואבאר:

א. אפשר שנחלקו בגדר ברכת התורה אם הוי ברכת המצוה ומברכים על קיום מצות תלמוד תורה או הוי ברכת השבח על בחירת עם ישראל ומתן תורה. ולפי דרך זו הולכים לשיטתם במה שנחלקו (שם סעיף י"ד) אם נשים חייבות בברכת התורה, דעת הבית יוסף שגדר המצוה ברכת השבח על עצם התלמוד ולא על המצוה, ולפיכך נשים חייבות לברך, ומטעם זה המהרהר פטור מלברך אף שהוא מקיים מצות ת"ת, והגר"א סבור שעל המצוה מברכים, ויש בהנחה זו להקל ולהחמיר, מברכים על ההרהור מכיון שמקיים בכך מצות ת"ת, ונשים פטורות מלברך כיון שפטורות הן ממצוות ת"ת.

ב. השאגת אריה (סימן כ"ד) כתב בשיטת הבית יוסף דכיון שלמדו ברכת התורה (ברכות כ"א ע"א) ממאי דכתיב "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו" אין חייבים בברכת התורה אלא על הקריאה והדיבור.

אך אין דבריו מתיישבים עם דברי הגמ' ביומא (ל"ז ע"א) שם למדו מפסוק זה שחייב אדם לענות אמן אחרי המברך, ופרש"י שמושה רבינו אמרו לבני ישראל שיענו אמן כשישמעו ממנו ברכת התורה, וכתב רש"י (ברכות כ"א ע"א) לפרש שמושה רבינו

לימוד תורה בהרהור

מברך על התורה וכמ"ש "כי שם ה' אקרא" וציוה על בני ישראל לענות אמן וכמ"ש "הבו גודל לאלקינו", ואין הקריאה מתייחסת לתלמוד המחייב בברכה אלא לעצם הברכה.

אמנם כבר תמהתי במק"א (מנחת אשר דברים סימן פ"ז) דאם אכן נחלקו הבית יוסף והגר"א בהני תרי הלכתא כגדר ברכת התורה אם הוי ברכת המצוה או ברכת השבח, לכאורה ברור ופשוט לחלק בין שתי הברכות, דהברכה הראשונה ברכת המצוה היא, והמעולה שבברכות "אשר בחר בנו", ודאי ברכת השבח הוא, וא"כ לכאורה ראוי שנשים תברכנה אשר בחר בנו ולא אשר קדשנו במצוותיו, והמהרהר בד"ת יברך אשר קדשנו במצותיו ואפשר שלא יברך אשר בחר בנו.

וצ"ל דבאמת אין ברכת התורה מוגדרת לא כברכת המצוה ולא כברכת השבח, דשתי ברכות אלה דרבנן המה, וברכת התורה דאורייתא, אלא דמ"מ יש להסתפק בסיבה המייחבת ברכה זו, האם מצות תלמוד תורה היא, או עצם זכות התלמוד וחיבתה. ולפי"ז נראה דאף שאנשי כנסת הגדולה תיקנו את נוסח הברכות במטבעות שונות וכעין ברכות המצוה וברכות השבח, מ"מ דין אחד לכל הברכות ואין לחלק בין זו לזו, ודו"ק היטב בדקות הדברים.

ג. בחיי אדם (הל' ברכות ותפילה כלל ט' סעיף י') כתב:

"מותר להרהר בדברי תורה קודם שיברך, דהרהור לאו כדבור דמי. וכן מותר לפסוק דין בלא נתינת טעם, דהוי כהרהור (והגר"א הניח בצ"ע ודעתו נוטה לברך גם המהרהר בדברי תורה וכל שכן כשפוסק דין ועי' בנשמת אדם)".

הרי לן בדעת השו"ע דכיון דקיי"ל בדני תפילה וברכות דהרהור לאו כדיבור דמי אין לברך על הרהור הלב. ויש לעיין ביסוד הדברים, דלכאורה משמע דעיקר מצות תלמוד תורה כדיבור הוא ולא במחשבת הלב וכל המצוות שבדיבור שבהם נחלקו אם הרהור כדיבור או לא, ולמ"ד הרהור כדיבור בקר"ש ובתפלה הוא הדין דיוצא מצות תלמוד תורה בהרהור.

או שמא ס"ל דפשיטא שמקיים מצות ת"ת בהרהור הלב אלר דמ"מ אין לברך על הרהור אלא א"כ הרהור כדיבור בכל מקום.

לימוד תורה בהרהור

ובנשמת אדם שם כתב להצדיק את שיטת השו"ע, דהלא למדו ברכות התורה מקרא "כי שם ה' אקרא" הרי דאין לברך אלא על הקריאה, וכדברי השאגת אריה (סימן כ"ד).

ובשו"ת בנין עולם להגרי"א חבר (סימן ו') דחה דבריו מדברי רש"י בברכות (כ"א ע"א ד"ה כי שם) דכונת הגמ' דמשה רבינו הוא זה שבירך על התורה ואמר לעם ישראל כי שם ה' אקרא ואברך על התורה, הבו גודל לאלקינו בעניית אמן. וא"כ מאי דכתיב אקרא לאו את"ת קאי אלא על ברכות התורה, עי"ש.

(ועיין בבנין עולם (שם) שבהמשך דבריו תמה על החיי אדם איך העיז לפקפק בדברי הגר"א בטענות של מה בכך. ולבי אומר לי דזה פשר למה שכתב החיי אדם בהקדמתו לספר חכמת אדם (בהדפסה הראשונה) שהתרעם קשות על אלה שבקרו אותו על שהעיז בספרו חיי אדם לפקפק בכמ"ק בדברי הגר"א, וכתב דמשום התקפותיהם עליו נמנע הוא לחלוטין להביא את דברי הגר"א בספרו זה, ועתידים המה ליתן את הדין שמנעו מן הגר"א נחת רוח. ועל אף שנמנע החכמ"א מלציין את מבקריו בשם, נראה שכונתו להגרי"א חבר שתקף דבריו על זה שהעיז לחלוק על הגר"א).

ועיין באבודרהם (שער ג') שכתב לפרש דברי הגמ' בדרך אחר, וז"ל:

"גרסינן בתוספתא דברכות (פ"ו הי"ד) העושה מצוה צריך לברך לפניה, ובירושלמי (ברכות ו, א) מייתי לה מקרא דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה (שמות כד, יב). מה תורה טעונה ברכה אף מצוה טעונה ברכה. ותורה מנא לן, דגרסינן בברכות פרק מי שמתו (כ"א, א) הקורא בתורה מברך לפניה ולאחריה. לפניה מנא לן דכתיב (דברים לב, ג) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו ואומר ברוך אתה י"י למדני חוקיך (תהלים קיט, יב), והתורה נקראת שם י"י לפי שהיא מלמדת כבוד שמו וכן כתוב (דברים כח, נח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתבים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את י"י אלהיך".

וכעין זה כתב המהרש"א בברכות שם, ולדבריהם יכוונו דברי השאגת אריה והחיי אדם.

ד. והנראה עיקר בזה, שלא נחלקו בגדר מצות תלמוד תורה, ואף לא בגדר מצות ברכת התורה, אלא בפרט מסויים בדיני הברכות, והבית יוסף לשיטתו במה שכתב

לימוד תורה בהרהור

בהל' פסח (סימן תל"ב) שאין מברכים על ביטול חמץ אלא על ביעור חמץ משום שהביטול בלב הוא וכלשון חז"ל "מבטלו בלב", ואין מברכים ברכת המצוה על מחשבת הלב, והוא הדין לברכת התורה.

ואף שודאי אין הגר"א חולק על דברי הבית יוסף לענין ביטול חמץ, אפשר שאין זה אלא בביטול חמץ שכל אחד ואחד גם מבטל וגם מבער, דהלא אמרו הבודק צריך שיבטל, והמבטל פשוט שצריך לבדוק, והבדיקה והביטול שני צדדים של מטבע אחד של מצוה, ולפיכך תיקנו לברך על הביעור ולא על הביטול, משא"כ בתלמוד תורה שהספק הוא אם לברך על ההרהור או שלא לברך כלל, ובזה ס"ל להגר"א דכיון שמקיים מצוה צריך לברך, ואיך יקיים מצות תלמוד תורה ללא ברכה.

ה. ואפשר עוד ששאלה זו תלויה ביסוד המצוה ועיקר מהותה, דביטול חמץ כל עיקרו בלב בלבד, וכלשון חז"ל "מבטלו בלב", ואין בו צורך ומעליותא בדיבור פה ולפיכך אין מברכים עליו, משא"כ תלמוד תורה דאף שמקיים מצוה גם בהרהור, יש בה מעליותא מסויימת בהוצאה בפיו, ד"ודברת במ" כתיב, ולמ"ד קריאת שמע מדרבנן מיירי בתלמוד תורה, ועיין עוד בעירובין (נ"ד ע"א) "כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא, אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם בפה". ובזה נחלקו הבית יוסף והגר"א. ובמק"א דנתי במפריש תרומות ומעשרות במחשבה אם מברך, ואכמ"ל.

ג

"הגיון" מהו

והנה הגר"א כתב דבודאי יש מצות הרהור בתלמוד תורה, דהלא כתיב "והגית בה יומם ולילה", והגיון זה הרהור הלב הוא כדכתיב הגיון לבי, ואף הרב בשולחן ערוך כנראה מודה בהנחה זו, דהגיון פירושו הרהור, אלא דכתב דמכל מקום צריך גם להוציא בפיו, דכתיב נמי "לא ימוש ספר התורה הזה מפידך" עיי"ש.

אך באמת נראה דאין זו הנחה מוסכמת, דסתם הגיון שבתורה ובדברי הנביאים הרהור הלב הוא, אלא נראה דנחלקו בו רש"י ואבן עזרא בכמה מקומות בספר תהילים, ונפרטם:

א. בפרק א' (פסוק ב') נאמר "ובתורתו יהגה יומם ולילה", כתב רש"י "כל לשון הגה בלב הוא כדכתיב הגיון לבי", ובאבן עזרא כתב "ומילת יהגה בלב וכו', גם בפה כמו

לימוד תורה בהרהור

ולשוני תהגה צדקך", הרי דלדעת רש"י הוי לשון מחשבה, ולדעת אבן עזרא יש במשמעו גם לשון דיבור.

ב. בפרק ב' (פסוק א') נאמר "ולאומים יהגו ריק", וברש"י "יהגו בליבם ריק", ובאבן עזרא "יהגו ריק בדיבור כמו ולשוני אם יהגה רמיה".

ג. בפרק ה' (פסוק ב') נאמר "אמרי האזינה ה' בינה הגיגי", וכתב רש"י "כשיש בי כח לשאול צרכי לפניך [אמרי האזינה], וכשאין בי כח להתפלל לפניך והדאגה עצורה בלבי, בינה הגיגי, הבן הגיון לבי", הרי רש"י לשיטתו דהוי לשון מחשבה.

ד. בפרק ט' (פסוק י"ז) נאמר "הגיון סלה", ובאבן עזרא "זה אספר באמת".

ה. בפרק ל"ז (פסוק ל') נאמר "פי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט", וכתב רש"י "יהגה תחילה בליבו חכמה וכו', ואחר כך לשונו תדבר משפט", הרי דאפילו כאשר משמעות הכתוב הוא על פיו, מכל מקום מפרש רש"י דלשון הגיון על מחשבת הלב הוא.

ו. פרק ס"ג (פסוק ז') "באשמורות אהגה בך", וברש"י "אהגה בך - אחשב בך".

הרי דרש"י מפרש בכל מקום דלשון זה על מחשבת הלב קאי, וכדעת הגר"א, אך האבן עזרא נוטה לפרשו גם על הדיבור.

אך לכאורה רש"י סתר דברי עצמו בתהלים (פרק צ' פסוק ט') "כי כל ימינו פנו בעברתיך כלינו שנינו כמו הגה", פרש"י "כמו הגה - כדבור הממהר לכלות" [וכעין זה כתב שם ראב"ע], הרי דכאן פרש"י דהגה הוי לשון דבור, וצ"ע.

ובתרגום מצינו שני פירושים למילה יהגה, לשון רננה דמשמע דיבור ושירת פה, בפרק א' פסוק ב' "ובאוריתא מרנן יומם ולילי", ולשון "רגיגה" הוא תאות הלב, כנאמר באקדמות "צבי וחמיד ורגיג", בפרק ב' פסוק א' "ואומיה מרגיגין סריקותה". ונראה דלשון רננה מוכח מפרק צ"ב פסוק ד' "עלי הגיון בכינור", הרי דיש הגיון לשון שיר וזמר, ועיין שם באבן עזרא ובמצודות שהכוונה לשירה בפה, ועיין עוד בתרגום דברים ה' י"ח "לא תתאוה, לא תירוג" ודו"ק בכ"ז.

לימוד תורה בהרהור

ועיין עוד ברכות (ס"ג ע"ב) "לעולם ילמד אדם ואחר כך יהגה", ופירש רש"י יעיין, וזה לשיטתו בכל הני מקומות [אמנם באמת לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, ובלשון חכמים מצינו גם "ההוגה את השם באותיותיו", שהוא לשון דיבור ואכמ"ל].

אמנם מדברי הרמב"ם יש ללמוד לכאורה, דלשון זה אין פירושו בהרהור, אלא לשון קריאה הוא, דבשבת (ק"ד ע"ב) מבואר במשנה דאם כתב ב' אותיות על שני כותלי בית, "ואין נהגין זה עם זה פטור", ופירש הרמב"ם שם בפירוש המשניות "נהגים - נקראים, מן והגית בו", הרי דפירש הפסוק והגית מלשון קריאה, ואף שיש לטעון דאין הכוונה לקריאה בפה, ואפשר דקאי על קריאה בלב, ומכל מקום חזינן שאין פירושו עיון והרהור הלב גרידא, אלא לשון קריאה שסתמו בפה וי"ל.

אמנם יש לעיין בדברי רש"י באבות (פ"ה משנה י"ד) "הלומד ואינו עושה שכר הליכה בידו", שכתב רש"י "שאינו לומד כלום אלא שומע מאחרים", וצ"ע דהלא אף בהרהור יש מצות תלמוד תורה, לשיטתו ד"והגית" לשון מחשבה הוא, וא"כ זה ששומע מאחרים, ק"ו שמצות תלמוד תורה בידו, ולמה אין לו אלא שכר הליכה. וצ"ל דאין כוונת רש"י דשומע ומבין, אלא דבאמת אינו לומד כלום, אלא שבא לשמוע את המיית הלימוד בלבד, ואינו משים ליבו אל דברי התורה להבינם כלל, אלא שבא לשמוע אחרים לומדים, ומ"מ שכר הליכה בידו, דאף בזה יש ענין של כבוד התורה, ועיין עוד ברש"י ברכות (ו' ע"ב) אגרא דפירקא ריהטא, דאם אינו יודע לאוקמי גירסא ולחזור על מה ששמע, אין לו אלא שכר הליכה, וכע"ז כוונתו כאן, ודו"ק [ועיין שם ברבינו יונה פירוש אחר במשנה].

ועוד מקום עיון יש בדברי רש"י (שמות ה' ט') "ואל ישעו בדברי שקר, אל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח".

אחרי כתבי כל זאת ראיתי בחיי אדם (כלל ט' סעיף י') שכתב דהמהרהר בדברי תורה פטור מברכת התורה, ובנשמת אדם (אות ד') דן אם הגיון הוי לשון דיבור, ונקט כשיטת שלחן ערוך הרב דת"ת הוי מצוה שבדיבור, ולא כשיטת הגר"א עי"ש, ונתבאר בעזה"י דכבר נחלקו הראשונים בדבר זה, אם סתם הגיון הוי לשון דיבור או לשון מחשבה כמבואר.

הרי לן הערצה מופלגת ביותר שרכש להגאון אך בכל זאת לא ראה כל סיבה שלא להעביר את דבריו תחת שבט הביקורת כדרכה של תורה.

עצרת תהיה לכם

עצרת תהיה לכם

"דתניא רבי אליעזר אומר אין לו לאדם בי"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה ר' יהושע אומר חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש. וא"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר עצרת לה' אלקיך וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם ר' אליעזר סבר או כולו לה' או כולו לכם ור' יהושע סבר חלקהו חציו לה' וחציו לכם. א"ר אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא" (פסחים ס"ח ע"ב).

ולכאורה יפלא דהלא דוקא ביום שבו ניתנה תורה מסתבר היה שיש להקדיש את כל כולו לבית המדרש. ואכן נהגו עוד מימי קדם לעסוק בתורה כל הלילה וכמבואר בזוה"ק (פרשת בראשית) וכ"ה במגן אברהם (סימן תצ"ד סק"א). אך מאידך, בדברי הרמ"א שם סעיף א' כתב שנהגו לאכול מאכלי חלב ודבש בחג השבועות, ודבר זה אומר דרשני.

והנה כתב רש"י שם דבעצרת צריך לכם "להראות שנוח ומקובל עליו יום זה שבו ניתנה תורה". ורצוננו בזה להשריש בלבנו ובלב זרענו שהעוסק בתורה איננו בן עולם הבא בלבד, אלא אף בן העולם הזה, ואין שמחה כשמחת התורה.

וכך אמרו חז"ל (אבות פ"ו ד):

"כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. ואם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא".

ורגיל אני לומר בדרך צחות "כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא", אבל מי שלומד לא הלכות בלבד, אלא אף

עצרת תהיה לכם

משתעשע בקצות החשן ובגרעק"א, מתענג על דבריהם של הגר"ח מבריסק ובגרש"ש מגרודנא, מובטח לו שהוא גם בן העולם הזה ולא רק בן העולם הבא.

בא וראה שמחת התורה מה היא.

"אמר רבי כשהלכתי למצות מדותי אצל ר' אליעזר בן שמוע ואמרי לה למצות מדותיו של ר' אליעזר בן שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת אמר לו רבי השוחט את הזבח להניח מדמו למחר מהו אמר לו כשר ערבית אמר לו כשר שחרית אמר לו כשר צהרים אמר לו כשר מנחה אמר לו כשר אלא שר' אליעזר פוסל, צהבו פניו של יוסף הבבלי אמר לו יוסף כמדומה אני שלא כיווננו שמועתינו עד עתה, אמר לו רבי הן אלא שר' יהודה פסול שנה לי וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי עכשיו ששנית לי החזרת לי אבידתי, זלגו עניו דמעות של רבי אליעזר בן שמוע, אמר אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם ביותר קרא עליו את המקרא הזה מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי" (מנחות י"ח ע"א).

צהבו פניו של יוסף הבבלי ... וזלגו עיניו של ר' אלעזר בן שמוע דמעות ... אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבים עליהם ביותר, מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי.

ובמס' שקלים (ח' ע"ב):

"חדא מטרוניתא אפוי נהירין אמרה סבא סבא חדא מהני תלת מילין אית בך או דשתוי חמרא את או דמלוי בריבית את או דמגדל חזירי את א"ל תיפח רוחא דההיא איתתא דחדא מאלין תלת מילא לית בי אלא אולפני שכיח לי דהכין

עצרת תהיה לכם

כתיב [קהלת ח' ע"א] חכמת אדם תאיר פניו ר' אבהו אתי לטבריא חמוניה תלמידוי דר' יוחנן אפוי נהורין אמרון תלמידים לרבי יוחנן אשכח רבי אבהו סימא אתא לגביה א"ל מאי אורייתא חדתא שמעת א"ל תוספתא עתיקא קרא עליה חכמת אדם תאיר פניו א"ר חנין לוגא דאורייתא תמונתא עתיקא דמורייסא דציפורי".

שמחת התורה לא רק משמחת לב וכמ"ש "פקודי ה' ישרים משמחי לב", אלא גם מצהיבה פנים.

ולא יפלא אפוא שדוקא ביום נשגב זה שבו ניתנה תורה לישראל שמחים אנו שמחה מוחשית וגופנית. בא וראה מש"כ הרמב"ן (שמות כ"ד י"א):

"ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו. וטעם וישתו – שעשו שמחה ויום טוב, כי כן חובה לשמוח בקבלת התורה, כאשר צוה בכתבם כל דברי התורה על האבנים וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך (דברים כ"ז ז'). וכתוב בשלמה (דהי"ב א' י"ב) החכמה והמדע נתון לך וגו', מיד ויבא ירושלם ויעש משתה לכל עבדיו (מ"א ג' ט"ו). ואמר רבי אלעזר מכאן שעושין משתה לגמרה של תורה (שהש"ר א' ט'). ונאמר בדוד אביו בהתנדבם לבנין בית המקדש ויזבחו לה' זבחים ויעלו עולות לה' וגו' ויאכלו וישתו לפני ה' ביום ההוא בשמחה גדולה (דהי"א כ"ט כ"א – כ"ב), ואף כאן ביום חתונת התורה כן עשו".

וראה נא דבריו הנפלאים והנשגבים של אור החיים הק' בפרשת כי תבא (דברים כ"ו י"א):

"שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב

עצרת תהיה לכם

התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם".

ולא רק בשמחת התורה כך אלא אף בשמחת המצוה.

וכך מצינו (ברכות ל' ע"ב):

"אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב אמר ליה אנא תפילין מנחנא רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא חזייה דהוה קא בדח טובא אמר ליה (משלי י"ד) בכל עצב יהיה מותר כתיב אמר ליה אנא תפילין מנחנא".

ופרש"י "תפילין מנחנא – והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי".

אך רבינו יונה פירש בדרך אחר:

"ופי' תפילין מנחנא ר"ל שמחת מצוה אני שמח כי חולה הייתי במעיי ולא יכולתי להניח התפילין זה כמה ימים מפני חשש הנקיות ועכשיו כשנתרפאתי אני שמח בקיום המצוה הזו מתוך חפצי בה".

וראה עוד מה שאמרו (ברכות ט' ע"ב):

"אמר ליה רבי אלעא לעולא: כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה, דאדם גדול הוא ושמח במצות: זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא".

הרי לן דשמחת המצוה לא היתה חבויה בלבם בלבד, אלא שמחה זו אפפה את כל הוייתם והיתה ניכרת על פניהם עד שאמרו על גדולי

עצרת תהיה לכם

החכמים, רבה ורב זירא דהוי קא בדחי טובא, ורב ברונא שחיך כל היום,
ומזה נלמד מה גדולה היא שמחת המצוה.

ויהי רצון שיהיה חלקנו עמהם, בזה ובבא.

[מנחת אשר שיחות על המועדים ח"ג מאמר ס"ד]

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

